

Sztankai Krisztián¹

Amerikai antropológusok Afganisztánban

American Anthropologists in Afghanistan

Absztrakt

A társadalomtudományok a társadalmakkal és a köztük fennálló kapcsolatokkal foglalkoznak, különösen az antropológia, a szociológia, a történelem és a politikatudomány. Minden olyan társadalomtudomány, amely megpróbálja megérteni a társadalom, vagy a társadalmi dinamika kapcsolatait önmagában vagy más közösségekben az gyakran magában foglalja a fizikai tudományok felhasználását is, hogy a tanulmányozott kultúrákat jobban megértsék.

Kulcsszavak: Kultúra Elemző Rendszer, haderő, antropológia

Abstract

Social science concerns itself with societies and relationships. Specialties include anthropology and sociology, history, and political science, among others, with each academic discipline attempting to understand society or society's relationship within itself or its relationship to other communities. Anthropology, sociology, history, and political science often include physical sciences to incorporate a greater understanding of studied relationships.

Keywords: Human Terrain System, military, anthropology

¹ Százados, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, National University of Public Service, e-mail: sztankai.krisztian@uni-nke.hu, ORCID: 0000-0003-3857-3296

„[A] győzelem és vereség közti különbség a kulcs a forradalmi háborúban, hogy a lakosság és a hadsereg ugyanazon az oldalon legyen és harcoljon. [...] Ezért olyan fontos megérteni, hogy a gerilla hadviselés nem különleges, hanem taktikai kiegészítője egy sokkal nagyobb politikai vetélkedésnek, és attól függetlenül, hogy mennyire szakértő módon vívják meg kompetens és elhivatott szakértők, lehetetlen, hogy pótolja a politikai alapokat.”²

A velünk szemben álló felek győzése ma már elképzelhetetlen, ha nem ismerjük azok startégiáját, nem látunk bele tervezett katonai műveleteikbe, motivációikba. A jövő haderőinek képességét az idegen jobb megismerésével is bővíteni kell, amely célja kell, legyen a Magyar Honvédség képességfejlesztésének is a Zrínyi 2026 program során.³ Ezzel párhuzamosan ismernünk kell azt is, hogy az ellenséget milyen eszközökkel lehet akadályozni, csökkenteni morálját és a lakosság támogatását. Szun-ce így fogalmazott körülbelül 2500 évvel ezelőtt: „Ha ismered az ellenséget és ismered önmagad, száz csata kimenetelétől sem kell félned.”⁴ Ez egy olyan időtálló meglátás, amely rámutat arra az egyszerű tényre, hogy a hatékony stratégia kidolgozása az ellenség megismerésén alapszik. A francia hadsereg egy korábbi ezredese, Roger Trinquier az 1960-as években úgy vélekedett a katonai műveletekről, miszerint: „[A] tradicionális fegyveres erőknél ma már nincs meg a megszokott döntő jellegük. A győzelem többé nem egy csatától függ adott terepen. A katonai műveletek, mint a harc egy ellenséges fegyveres erővel szemben, csak korlátozott fontossággal bírnak, és soha nem a konfliktus egészét befolyásolják. Ez kétségtelenül az oka annak, hogy a hadsereg, amely tradicionálisan a katonai aspektusa egy konfliktusnak, soha nem próbált meg komolyan tanulmányozni olyan problémát, amit a hadművészetnél alsóbbrendűnek tartott.”⁵ Ennek ellenére a vietnami háború idején a francia csapatok sem foglalkoztak a helyi lakosság megnyerésével, aminek következménye lett a csúfos vereség, és az amerikai erők számára is későn tudatosult a civil lakosság támogatásában rejlő erő.

A hadtudomány számára a történelem maga a forrás, amely ily módon egy olyan hatalmas komplex lexikon, amelyből a tapasztalatokat mind békeidőben, mind konfliktus idején fel kell használni, elemezni az információkat és tanulni a múlt hibáiból, eredményeiből. Természetesen a jelen és a jövő kihívásait nem lehet a múlt tapasztalatai alapján megoldani, mert az mindig egy adott szituációra adott komplex válasz. Így ahhoz, hogy a jelenlegi és a még előttünk álló problémákra hatékony választ tudjunk adni, ahhoz előrelátás, a kutatások támogatása, együttműködés és az új információk befogadására való képesség szükséges. Ezt a fajta gondolkodásmódot szintén erősíteni kell, ha valóban egy stabil és működőképes, a 21. század kihívásaira felkészült hadsereget kívánunk fenntartani. A régi dogmák, miszerint „fegyverrel mindent meg lehet oldani” már nem alkalmazhatók, sőt, már 2500 évvel ezelőtt

² Kemény János: A felkelésellenes hadviselés lakosságközpontú elméletének fejlődése a XX-XXI. században, PhD-értekezés, 2014, 9. http://phd.lib.uni-corvinus.hu/769/1/Kemeny_Janos.pdf (Letöltve: 2018. 11. 28.)

³ „Az Irinyi-tervben meghatározottak, valamint a kormányzati célok – »Szeretnénk, hogy a tízéves ciklus végére a Magyar Honvédség a térség egyik meghatározó haderejévé váljon« – alapján »az elmúlt huszonhat év legnagyobb honvédelmi és haderőfejlesztési programját indította el 2017 januárjától a Magyar Honvédség, Zrínyi 2026 néven – jelentette be dr. Simicskó István honvédelmi miniszter.«” Csák Tamás Károly: A haditechnikai kutatás-fejlesztés múltja, jelene, helye, szerepe a magyar haderő fejlesztésében, jövőbeli kihívásai a Zrínyi 2026 honvédelmi és haderőfejlesztési program tükrében. *Honvédségi Szemle*, 12 (2019/3) 125–139.

⁴ Somkuti Bálint: Győzelem vagy vereség? *Hadtudományi Szemle*, 3 (2010/2) 1–5.

⁵ Kemény (2014): i. m. 9.

Szun-ce szerint sem volt elegendő a háború megvívásához, és az azóta eltelt időszak tapasztalatain jól nyomon lehet követni e téves kijelentés negatív következményeit. Janice H. Laurence ezekkel a szavakkal fogalmazta meg a katonai vezetők rugalmasságát és a változásra való képességüket az amerikai hadseregben: „[M]egváltoztatni az amerikai Védelmi Minisztérium gondolkodásmódját olyan, mint megfordítani egy hadihajót egy sártengerben.”⁶

A változás képessége nélkülözhetetlen a harc megvívásához, hiszen a folyamatos alkalmazkodás ugyanolyan fontos egy konfliktus idején, mint maga a fizikai erő és a technikai újítások megléte. A 18 évvel ezelőtti, 2001. szeptember 11-ei támadás az ikertornyok ellen ismét több új katonai harceljárást generált, aminek feltétele lett a civil lakossággal való együttműködés is. Természetesen ez sem volt ismeretlen, hiszen 1943 óta az amerikai hadsereg már foglalkozott a helyi lakosság támogatásával és létrehozta a „civil affairs”⁷ képességet, amely a délszláv háború idején CIMIC⁸-képességgé nőtte ki magát. A rengeteg katonai tapasztalat és társadalomtudományi kutatás rámutatott arra az egyszerű tényre, miszerint a fizikai és technikai fölény nem elegendő a háború megnyeréséhez olyan kulturálisan különböző területeken, mint Afganisztán és Irak. A civil életben a változásokat gyakran külső hatások generálják, de háborús időkben a harceljárások és a technológiai újítások az ellenség egyedi taktikájához való alkalmazkodás eredményei. Az iraki és afganisztáni háborúk hatására rengeteg újítás született, hiszen az amerikaiaknak és szövetségeseiknek alkalmazkodniuk kellett az új körülményekhez, és felismerték stratégiájuk, eszközeik alkalmatlanságát és az ismeretek hiányosságait. A már bevált és megszokott harcászati eljárásokat megváltoztatni egy merev rendszerben azonban nem egyszerű folyamat, kitalálni és felépíteni egy új rendszert a régi alapjaira sok bizonytalanságot eredményez, de szükséges. Irakban és Afganisztánban az eltérő kulturális különbségekből fakadó ellentétek más katonai stratégiára ösztönözték a szövetséges erőket.

A 2001. szeptember 11-ei terrortámadásokat követően az afganisztáni és iraki megszállás tapasztalatai olyan eredményeket hoztak, amelyek visszahozták azokat a második világháborús elméleteket, amelyek szerint a lakosság megnyerése fontos célja kell hogy legyen a szövetségesek katonai stratégiájának, amellyel a katonai jelenlét is jobban el tudják fogadtatni. Ez a fajta megközelítés igen újszerű volt a korábbi modernnek hitt katonai műveletekben, hiszen a *Human Terrain System*⁹ programban civil társadalomtudósok dolgoztak együtt amerikai harcoló katonai alakulatokkal azért, hogy jobban megértsék az ellenség és a helyi lakosság motivációit és hagyományait. Azonban Afganisztán stabilitása sosem volt egyszerű folyamat a múltban sem, éppen ezért az országot sokan sokféleképpen jellemezték már a történelem során. Az ókori

⁶ Janice H. Laurence: *The Human Terrain System: Some Lessons Learned and Way Forward*, in: Montgomery McFate – Janice H. Laurence: *Social Science Goes to War: The Human Terrain System in Iraq and Afghanistan*, Oxford Scholarship Online, 2016, 9.

⁷ Az amerikai hadsereg polgári ügyekkel foglalkozó képessége, amelyet a második világháború idején hoztak létre több civil társadalomtudós együttműködésével.

⁸ Civil-katonai kapcsolatok – Civil-Military Cooperation (CIMIC).

⁹ Human Terrain System (HTS) – Kultúra Elemző Rendszer.

perzsák „engedetlen népnek”,¹⁰ Milton Bearden¹¹ egyenesen a „*birodalmak temető-jének*” nevezte ezt a területet¹² és az ikertornyok ledöntése után az Obama-kormány a „*terrorizmus központjának*” titulálta. A történelem ma már rámutatott, hogy igen ambiciózus terv volt a Bush-kormány és az Obama-adminisztráció részéről, hogy olyan népet akarjanak befolyásolni és fizikai erővel térdre kényszeríteni, amelyet a régi idők nagy katonai stratégiái, Nagy Sándor vagy Dzsingisz kán sem tudtak.¹³ Tovább rontotta az amerikai esélyeket céljuk elérésében, hogy a terrorellenes műveleteket a haditechnikai fölényükre építették. A háború kirobbanásának korai szakaszától egészen a mai napig a meglévő kulturális különbségekből fakadó konfliktusok miatt sem alakulhat ki az a kölcsönös bizalom, amely szükséges lenne a térség stabilitásához a szövetségesekkel együttműködve ma Afganisztánban. Ezt kiválóan bemutatja az 1. és 2. ábra, ahol számszerűsítve látható az iraki és afganisztáni civil áldozatok száma a háborús időszakban. Ehhez persze hozzátartozik, hogy a háború kirobbanásának korai időszakában, mindössze 9 hét leforgása alatt, összesen 3767 polgári halálesetet okoztak az amerikai dróntámadások.¹⁴ Az a fajta tolerancia és kulturális ismerethiány, valamint etnocentrizmus, amely a korai időszakban telepített katonákból hiányzott, elegendő ellenséges érzelmet gerjesztett a helyi lakosság körében, hogy ezt a harcot minimális veszteséggel, gyorsan ne lehessen lezárni. 2001. október 7-ei nyilatkozatában Bush elnök elmondta, hogy „mi nem kértük ezt a harcot, de be fogjuk fejezni”,¹⁵ azonban, ahogy a történelem ismét rámutatott, az afganisztáni műveleteket sem neki, sem Obama elnöknek nem sikerült sikeresen lezárnia, mert a múlt tapasztalatával és fizikai erővel akarták megnyerni a jövő háborúját.

Kijelenthető, hogy a téves katonai döntések során a civil lakosságot érintő hatalmas embervesztéssel járó bombázások nem segítettek elő egy hosszú távú katonai akció helyi támogatását. 2001 óta Afganisztánban és 2003 óta Irakban olyan mértékű volt a NATO, elsősorban az amerikai katonai beavatkozások következtében a civil áldozatok száma, amely eleve kudarcra ítélte a további együttműködést.

¹⁰ John Blake: Afghanistan: Can Obama succeed in the 'land of the unruly?' CNN Politics, 2009, <http://edition.cnn.com/2009/POLITICS/02/02/Obama.afghan/index.html> (Letöltve: 2018. 11. 28.)

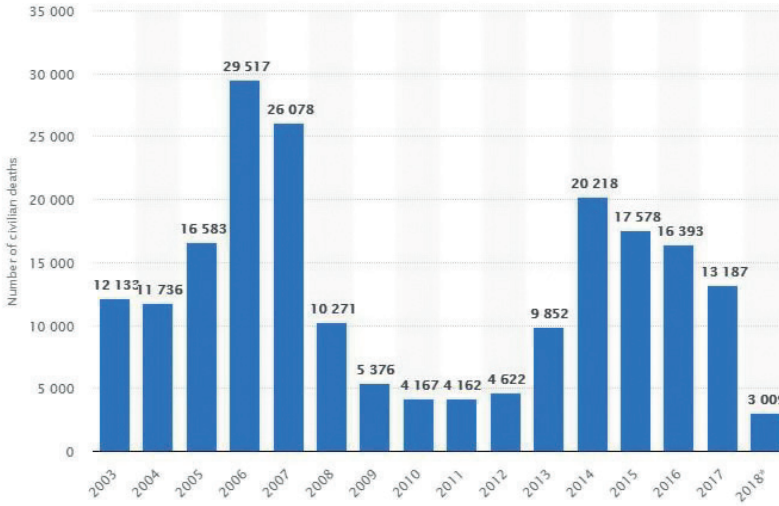
¹¹ Afganisztánban dolgozó CIA-állomásvezető.

¹² Blake (2009): i. m.

¹³ Uo.

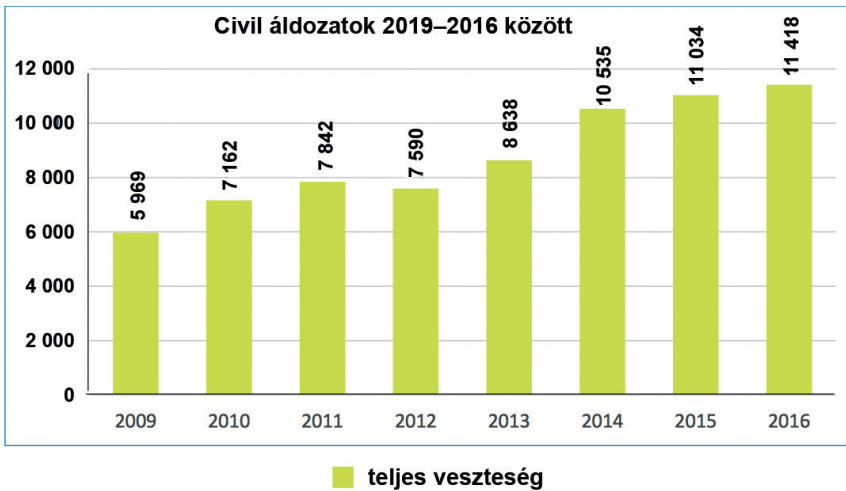
¹⁴ Marc W. Herold: A Dossier on Civilian Victims of United States' Aerial Bombing of Afghanistan: A Comprehensive Accounting, 2001, <http://educ.jmu.edu/~vannorcw/assets/ghist%20102-150/pages/readings/afghancasualties.html> (Letöltve: 2018. 12. 26.)

¹⁵ Meghan Keneally: Why the US got involved in Afghanistan – and why it's been difficult to get out, 2017, <https://abc-news.go.com/US/us-involved-afghanistan-difficult/story?id=49341264> (Letöltve: 2018. 11. 28.)

1. ábra: Az iraki civil áldozatok száma 2003 és 2018 között

Forrás: www.statista.com/statistics/269729/documented-civilian-deaths-in-iraq-war-since-2003/
(Letöltve: 2018. 12. 19.)

2. ábra: Az afganisztáni civil áldozatok száma 2009 és 2016 között

Forrás: www.afghanistan-analysts.org/more-violent-more-widespread-trends-in-afghan-security-in-2017/
(Letöltve: 2018. 12. 19.)

2016-ban olyan rossz volt a helyzet Afganisztánban, hogy az afgán és amerikai kormány titkosan kezelte az afgán katonai áldozatok számát, hiszen naponta átlagosan 22 embert öltek meg, de voltak olyan időszakok is, ahol naponta 57 halálos áldozatai voltak a helyi rendőri és katonai erőknek.¹⁶ Habár ma már a szövetségesek inkább támogató funkciót látnak el, még mindig vannak harcoló alakulatok az országban, amelyek felkelésellenes műveletekben¹⁷ vesznek részt, vagy az afgán erők légi támogatását biztosítják.¹⁸

A sok civil áldozat miatt, érthető okokból a helyi lakosok Afganisztánban már nem támogatják a szövetségeseket és az új kormányt, hiszen csalódtak a szövetségesek munkájában, akik rengeteg fájdalmat okoztak az elmúlt évtizedben. Mára olyan rossz lett a helyzet, hogy nincsenek újoncok, akik csatlakoznának a fegyveres erökhöz. Az afgán kormány és a szövetséges erők parancsnokai több projekttel és katonai képességek növelésével próbálják helyrehozni a helyrehozhatatlant, de mára bebizonyosodott, hogy a civil lakosság már nem motivált a tálibok elűldözésében, mert jobb alternatívának látják a jelenlegi kormány helyett, amely megannyi fájdalommal ajándékozta meg őket. Az egykori magyar PRT (MH Tartományi Újjáépítési Csoport) felelősségi területén, Baglán tartományban is egyre rosszabb a helyzet. 2018. szeptember 20-án például 5 afgán katona halt meg és 4 súlyosan megsebesült. Az egyik afgán katona elmondta, hogy „nincs utánpótlás és segítség, így nem vagyunk motiváltak a küzdelemben, mert nem kapunk a kormánytól támogatást, akkor miért küzdünk?”¹⁹ A magas halálozás és bizonytalanság miatt az emberek már nem akarnak csatlakozni a fegyveres erökhöz.

Az afgán erők fegyveresei mellett több szövetséges katona is életét veszítette a harcok során Afganisztánban, amit az 1. táblázat számszerűsít.

¹⁶ Rod Nordland: The Death Toll for Afghan Forces Is Secret. Here's Why, The New York Times, 2018, www.nytimes.com/2018/09/21/world/asia/afghanistan-security-casualties-taliban.html (Letöltve: 2018. 12. 19.)

¹⁷ Angolul counterinsurgency (COIN): átfogó civil és katonai kísérlet a felkelés elfojtására és a felkelés alapvető okainak kezelésére Mező András: Felkelés elleni hadviselés a doktrinákban, *Hadtudomány*, 25 (2015/1-2) 83–85.

¹⁸ Sztankai Krisztián: A társadalomtudományok alkalmazásának szükségszerűsége a Magyar Honvédségben, *Hadtudományi Szemle*, 11 (2018/1) 253–269.

¹⁹ Nordland (2018): i. m.

1. táblázat: 2001 és 2018 között a nyugati szövetségesek veszteségei támadások következtében

	Teljes	USA	UK	Kanada	Németország	Franciaország
2001	12	12	0	0	0	0
2002	70	49	3	4	10	0
2003	58	48	0	2	6	0
2004	60	52	1	1	0	3
2005	131	99	1	1	4	2
2006	191	98	39	36	0	6
2007	232	117	42	30	7	3
2008	295	155	51	32	3	11
2009	521	317	108	32	7	11
2010	711	499	103	16	9	16
2011	566	418	46	4	7	26
2012	402	310	44	0	0	8
2013	161	127	9	0	1	0
2014	75	55	6	0	0	0
2015	27	22	2	0	0	0
2016	16	14	0	0	0	0
2017	17	15	0	0	0	0
2018	2	2	0	0	0	0

Forrás: www.statista.com/statistics/262894/western-coalition-soldiers-killed-in-afghanistan/
(Letöltve: 2018. 12. 19.)

Az afganisztáni háború oka és célja

A tálib néven ismert csoport 1996 óta irányította Afganisztán legnagyobb részét, de 2001 novemberében a brit és az amerikai fegyveres erők, valamint az afgán szövetségesek csoportjába tartozó harcosok felszámolták tevékenységüket. Amikor a tálibok ellenőrizték Afganisztánt, engedélyezték az al-Káida szervezet számára, hogy az országban legyen a szervezet kiképzőtábora. Az al-Káida terrorszervezete 2996 embert ölt meg a szeptember 11-i terrortámadások során és az Amerikai Egyesült Államok úgy vélte, hogy Oszáma bin Ládén – aki az al-Káida vezetője volt – áll a támadások mögött, így a szervezet vezetőjének likvidálásával tervezték lefejezni az al-Káida működését. Mivel a tálib politikai vezetés támogatta az al-Káida terrorszervezetet, így egész Afganisztán vált az amerikai bosszú célpontjává. A kormány akkori vezetője,

George W. Bush parancsára már október 7-én bombázások indultak meg, aminek célja az volt, hogy megzavarják az Afganisztán területét felhasználó terroristacsoportokat, és megtámadják a tálib rezsim katonai képességét. Az amerikai kormány célja kezdetben nagyon egyszerű volt: „megbuktatni a tálib kormányt, majd eljönni”. Az afgán kormány megbuktatásával és a terrorizmus ilyen módon való felszámolásával kívántak megsemmisítő hatást gyakorolni az al-Káidára. Afganisztánban egy, az amerikai kormányt támogató vezetést akartak létrehozni, hogy ezáltal a terrorszervezet elveszítse legfontosabb támogatóját, magát az afgán kormányt, és akkor ezt követően könnyebb lett volna megsemmisíteni magát az al-Káidát. Azonban még a Bush-adminisztráció idején rá kellett jönnie a kormánynak, hogy a megfogalmazott célt, a terrorellenes műveleteket ki kell bővíteni, ha maradandó és hosszú távú eredményt kívánnak létrehozni a térség stabilitása érdekében. Első lépésként egy raj szintű katonai alakulatot küldtek Afganisztánba, elsősorban a területet bombázó pilóták földi támogatásaként, majd ez a feladat kibővült az al-Káida szervezet utánpótlás-útvonal felszámolásával és a tálib kormány helyi szintű destabilizálása a hadurak támogatásával. George W. Bush az Anakonda-hadművelet elindításával 2002 októberében egy nagyobb intenzitású műveletbe kezdett, aminek célja az volt, hogy az amerikai légiereő bombázásokkal csapást mérjen az al-Káida hálózatra és a tálibok ellenállására a Gardez környéki hegyekben lévő barlangrendszerekben, amelyet a szárazföldi egységek (amerikai katonák az afgán kormányerőkkel együttműködve) által végrehajtott átkutatás követett. A 3. és 4. ábrán láthatók azok az amerikai katonák, akik a műveletben részt vettek.

3. ábra: Donald Rumsfeld védelmi miniszter 2001. november 16-án nyilvánosságra hozott egy fotót, amelyen az Egyesült Államok katonái láthatók Darya tábornok és más afgán harcosokkal együtt a Darya Suf-völgyben

Forrás: Dwight Jon Zimmerman: 21st Century Horse Soldiers – Special Operations Forces and Operation Enduring Freedom, 2011, www.defensemedianetwork.com/stories/operation-enduring-freedom-the-first-49-days-4/ (Letöltve: 2018. 12. 26.)

4. ábra: Mark Nutsch százados lóháton Afganisztánban és filmbéli megalkotója, Chris Hemsworth

Forrás: U.S. Soldiers Who Inspired '12 Strong' Film Walk the Red Carpet at Premiere, 2018, www.clickorlando.com/insideedition/us-soldiers-who-inspired-12-strong-film-walk-the-red-carpet-at-premiere (Letöltve: 2018. 12. 26.)

Az iraki katonai beavatkozás nagyon látványos volt abból a szempontból, hogy az Egyesült Államok és szövetségesei gyors konvencionális győzelmét követően egy olyan felkelés indult meg az országban, amelyen látszólag nem tudtak úrrá lenni. Bush elnök 2003. május 1-jén jelentette be a nagyarányú katonai műveletek befejezését, vagyis a győzelmet, azonban a merényletek 2003 augusztusával kezdődtek meg. Ezzel párhuzamosan Afganisztánban a 2002-re legyőzöttnek hitt tálib mozgalom részben a pakisztáni határvidék segítségével néhány év alatt újra jelentős fenyegetéssé tudott válni, amit az amerikai és a koalíciós erők szintén nem tudtak semlegesíteni. 2011-ben, 10 évvel az afganisztáni háború megkezdése után Oszáma bin Ládent Pakisztánban amerikai katonák megtalálták és lelőtték, amitől azt várták a szakértők, hogy megváltozik a terrorszervezet működése és motivációja, de ez nem történt meg, hiszen a mai napig tárgyalások folynak a tálib vezetés, a NATO és az afgán kormány között egy békés lezárás érdekében.

A kulturális különbség és annak veszélyei az együttműködés során

Az ISAF²⁰ problémája Afganisztánban az volt, hogy nem volt képes megérteni a szövetségeseiket, és együttműködni velük, mert nem tudták elfogadni egymás kultúráját és nem volt meg köztük a megismerésen alapuló bizalom. A katonai egységeknek szükségük van a szövetségeseik és ellenségeik ismeretére, de a környezet és a helyi szokások és hagyományok ismerete is legalább olyan fontos. Ez a fajta tudás leginkább

²⁰ International Security Assistance Force – A Nemzetközi Biztonsági Közreműködő Erő egy NATO vezetésű nemzetközi stabilizációs haderő Afganisztánban.

az irreguláris hadviselés, mint például a felkelés elleni tevékenységek vagy stabilizációs műveletek során lényeges, hiszen ezek során a helyi lakosság nemcsak szemlélő, de maga a súlypont. Irakban a legmagasabb beosztású amerikai vezetők is egy dolgot szerettek volna, még hozzá a helyi lakosság alaposabb ismeretét. Az amerikai ISAF-erők egyik parancsnoka a következőt mondta: „Hogyan is tudnánk megkülönböztetni az ellenséget a baráttól, hogyan kerüljünk kapcsolatba a helyi vezetőkkel, hogyan alakítsunk ki jó kapcsolatot a helyiekkel, ha nem ismerjük pontosan a helyi kultúrát és környezetet?”²¹ Az emberi dimenzió és a helyi kultúra megismerése stratégiai kérdéssé vált, hiszen ezek nélkül a képességek és ismeretek nélkül nem lehetséges a kölcsönös bizalom kiépítése sem a szövetséges fegyveres erők között, sem a lakosság körében.

Az emberi dimenzió

A 2006 előtt Irakba és Afganisztánba vezényelt amerikai csapatok nagyon kevés információval rendelkeztek a helyi politikai rendszerről, a gazdasági állapotokról, valamint az eltérő kultúráról, ami az országon belül is hatalmas eltéréseket mutatott. Stanley McChrystal²² tábornok fogalmazta meg, hogy: „legtöbbünknek, engem is beleértve, nagyon felületes ismeretünk van a helyi történelemről, az elmúlt 50 év eseményeiről pedig rémisztően keveset tudunk”, ami nem segítette elő a kitűzött célok megvalósítását. Figyelembe véve, hogy a felkelésellenes műveletek során, ahol a súlypont maga a helyi lakosság, ez nagymértékben akadályozta a koalíciós erők és a helyiek közti kapcsolatok kiépítését és erősítését.²³

2007-ben a tálib és az al-Káida támadások Afganisztánban 31%-kal nőttek. 2008 januárjától az amerikai és a NATO-csapatok halálözése 26%-kal emelkedett a statisztikák szerint. Az afgán biztonsági erők halálözése 64%-kal nőtt ugyanebben az időszakban csak azért, mert rossz katonai stratégiát alkalmaztak és a terrorszervezetek civil támogatását nem tudták csökkenteni. A pilóta nélküli drónok bombázása Afganisztánban igen súlyos civil áldozatokkal járt, ami hatással volt az amerikai és a szövetséges csapatok elutasítására a helyi lakosok körében, ahogy azt Said T. Jawad, afgán nagykövet 2009-ben hangsúlyozta.²⁴

Az Amerikai Egyesült Államok a politikai döntéseket befolyásoló stratégiáját úgy alkotta meg az afganisztáni és iraki műveletek előtt, hogy közben nem vette figyelembe annak hatásait a helyi társadalomra. A terv az volt, hogy legyőzik a helyi hadsereget úgy, hogy az intézményrendszer fennmarad a vezetőktől egészen a beosztottakig. Ez a feltevés nagy félreértéshez vezetett Irak esetében, hiszen egy technokratikus bürokrácia²⁵ működésképtelen egy olyan országban, ahol a totalitarizmus²⁶ a kultúra része. 2004 első felének végéig a magas rangú amerikai tisztségviselők terroristákként

²¹ Laurence (2016): i. m. 10.

²² Stanley McChrystal 2009–2010-ben az afganisztáni koalíciós erők parancsnoka volt.

²³ Laurence (2016): i. m. 11.

²⁴ Blake (2009): i. m.

²⁵ Kormányzati formáció, amelyben a vezető beosztású, műszaki és gazdasági szakemberek csoportja irányítja egy ország gazdasági életét.

²⁶ Jelentése: önkényuralom.

hivatkoztak azokra, akik támadásokat szerveztek a koalíciós erők ellen és legfeljebb 5000 főre becsülték számukat, és „külső elemeknek” vagy „farmer rezsim lojalistáknak” tartották őket. Nem vették figyelembe a lappangó feszültséget a szunniták és siíták között, épp ahogy az etnikai viszályt sem az ország északi részén.

Amikor David Petraeus tábornok²⁷ 2007 februárjában átvette a többnemzeti erők parancsnokságát, addigra Irakban jelentősen romlottak a körülmények. A koalíciós erők napi szinten szenvedtek áldozatokat az improvizált robbanóeszközökkel, aknavetőkkel, páncéltörő rakétavetőkkel, valamint kézfegyverekkel kivitelezett támadások miatt. Napi szinten 150 embert öltek meg a vallási-etnikai tisztogatásokban, Bagdadban. Petraeus tábornok szavait idézve láthatjuk, hogy a „fegyverrel megoldok mindent” koncepció már az amerikaiaknak sem vált be: „Igazság szerint 2001-ben nem voltunk felkészülve az Afganisztánban és Irakban vívott háborúkra, azonban ezeket a háborúkat vívjuk ma és mára már egyértelmű, hogy a hadviselés ezen formáját kell elsajátítanunk.”²⁸

Az amerikai tengerészgyalogosok hamar felismerték, hogy a „humán környezet” ismerete nélkülözhetetlen a helyi feladatok sikeres végrehajtásához és tapasztalataik jelentések formájában eljutottak a Pentagonhoz. Ennek eredményképp létrehoztak egy kísérleti programot, ami a Human Terrain System megnevezést kapta.

A Human Terrain System története röviden

Mivel a Human Terrain System (a továbbiakban: HTS) rendszer szó szerinti fordítása igen magyartalannak hat és nem alkalmazható a magyar katonai terminológiában, ezért azt a Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Kar, Antropológiai és Filozófiai Tudományok Intézetének munkatársaival egyeztetve, 2012-ben Kultúra Elemző Rendszer néven fordítottuk le, amely így jobb megértést biztosít azok számára is, akik elsőként hallanak a programról.²⁹

Érdekes, hogy magát a Human Terrain megnevezést először Geoffrey Fairburn, a forradalmi hadviselés kutatója használta egy antikommunista magazin egyik cikkében még 1968-ban. Később a kifejezést az 1990-es évek közepén kezdték el újra alkalmazni, mikor az ENSZ biztonsági, békefenntartó és humanitárius missziókat hajtott végre Szomáliában, a városi területeken végrehajtott komplex műveletekre fektetve a hangsúlyt. Ezután Ralph Peters, az amerikai hadsereg alezredese használta a kifejezést a 2000-es években kiadott *A városi műveletek humán környezete* című cikkében,³⁰ azzal kapcsolatban, hogy a humán környezet a jövő hadviselésében épp

²⁷ Az iraki invázió idején a 101. légi szállítási hadosztály parancsnoka volt, majd Bush elnök felkérte, hogy 2007-ben irányítsa a katonai műveleteket és vegye át a parancsnokságot. Petraeus tábornok tudatosan alkalmazta azt a stratégiát, miszerint a lakosság megnyerése mellett a katonai jelenlét megnövelésére is szükség van az ellenség legyőzéséhez. Ez később Petraeus-doktrínaként híresült el.

²⁸ Thanassis Cambanis: How We Fight, The New York Times, 2013, www.nytimes.com/2013/01/27/books/review/fred-kaplans-insurgents-on-david-petraeus.html (Letöltve: 2018. 11. 29.)

²⁹ Sztankai Krisztián: A kulturális antropológia a terror elleni háborúban, *Hadtudományi Szemle*, 6 (2013/1) 187–192.

³⁰ Ralph Peters: The Human Terrain of Urban Operations, *The Eurasian Politician*, (2000/2) 4–12. <http://users.jyu.fi/~ap-hamala/pe/issue2/urban.htm> (Letöltve: 2018. 11. 29.)

olyan fontos lesz, mint a valós fizikai környezet.³¹ A „humán környezet” kifejezés gyorsan elterjedt, és már nemcsak a városi műveletekkel kapcsolatos alkalmazásra használták, hanem a lakosságra mint komplex dimenzióra, mint a harctér egy lényeges összetevőjére értették. A kifejezést általános értelemben először William G. Boykin amerikai vezérőrnagy alkalmazta könyvében,³² miszerint „az amerikai különleges erők a katonaság minden más ágánál jobban elismerik a humán környezet fontosságát”. Joseph Celeski³³ szerint a katonáknak először el kell végezni egy kulturális értékelést mielőtt belépnének egy művelési területre azért, hogy minél hatékonyabban megértsék a helyi közösséget.³⁴ Azért választották ezt az elnevezést a program számára, mert a szárazföldi erők felé ez közvetíti legjobban a program lényegét, vagyis azt, hogy a helyi lakosságot is épp úgy a harctér egy elemének kell tekinteni, mint a valós környezetet, az időjárást vagy az időt. Afganisztánban és Irakban a humán környezet ismerete kritikus fontosságúvá vált a katonai műveletek végrehajtásához, így jelentős erőforrásokat fordítottak a hiányos szociokulturális ismeretek bővítésére, amelynek a HTS-program csupán egy részét képezte.

A Kultúra Elemző Rendszer során egyes katonai-civil csoportokat hoztak létre, amelyeknek amerikai, koalíciós és ISAF-vezetők is tagjai voltak. Az ilyen összetételű csoportok elsődleges célja az volt, hogy társadalomtudományi kutatásokat és elemzéseket végezzenek és tanácsokkal lássák el a katonai vezetőket a helyi lakosságról. A program az ötlet szintjén nagyon jól mutatott 2006-ban, így jóváhagyták annak létrehozását. Elsősorban egy hároméves időtartamban gondolkodtak mint kísérleti fázis, és 150 millió dolláros kezdeti költséget szavazott meg számára az amerikai kongresszus. Ez volt az amerikai Honvédelmi Minisztérium addigi legnagyobb befektetése az alkalmazott társadalomtudományba.³⁵

A HTS megalakulása a nulláról indult, és egy háborús időben zajló kísérleti programnak szánták. Ahogy Janice H. Laurence írásában megfogalmazza: „[L]étrehozni egy új szervezetet a nulláról a hadseregben nem olyan, mint egy új céget alapítani a civil szférában. A hadsereg számára, ha valami újat akarunk létrehozni, akkor is egy már létező, mindenki által ismert és elfogadott nyelvezetet kell használni. Ahhoz, hogy megérthessük ennek a kihívásnak a lényegét, át kell látnunk azt, hogy a katonaság egy bürokratikus rendszerként nem segíti elő teljesen új rendszerek létrehozását.”³⁶

A HTS is 2006-ban ezzel a problémával találta szemben magát, hiszen nem szerepelt a doktrínákban, csak egy jó ötletnek tűnt. A HTS egy előző projektből emelkedett ki, amelyet az összhaderőnemi parancsnokság támogatott. Alapításakor – 2006-ban – a HTS

³¹ A témára vonatkozóan bővebben lásd: Kaló József: A helységarc változásai és a háborúk városok életére gyakorolt hatásai a hadtörténelemben, in: Varga Szabolcs (szerk.), *Vészterhes idők a Mecsekalkán. Háborúk, járványok és természeti katasztrófák Pécszet az ókortól a második világháborúig*. Kronosz Kiadó – Pécs Története Alapítvány, Pécs, 2017.

³² William G. Boykin: *Special Operations and Low-Intensity Conflict Legislation: Why Was It Passed and Have the Voids Been Filled?* <https://apps.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a235154.pdf> (Letöltve: 2018. 12. 21.)

³³ Az afganisztáni többnemzeti összhaderőnemi különleges művelési harccsoport korábbi parancsnoka.

³⁴ A témára vonatkozóan bővebben lásd: Kaló József: A vidékbiztonság történelmi megközelítésben, *Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2018*; valamint Szilágyi Tivadar – Boldizsár Gábor – Kaló József: *Videkbiztonság átfogó megközelítésben, avagy komplex gondolkodás a biztonságos vidékről, elemeiről és rendszeréről*, *Hadtudományi Szemle*, 11 (2018/1) 406–413.

³⁵ Laurence (2016): i. m. 13.

³⁶ Uo.

nem rendelkezett sem alapokkal, sem törzssel, sem állománytáblával. Mindössze az amerikai hadsereg igényei álltak a HTS rendelkezésére, és célja az lett, hogy csökkentse mind a katonai, mind a civil áldozatok számát, és segítsen megelőzni a szükségtelen haláleseteket, amelyek az olyan szisztematikus rendszerek hiányának következményei, amelyek lehetővé tették volna a humán dimenzió megismerését a helyszínen.

A kulturálisan elfogadott döntéshozatal és a műveleti hatékonyság növelése

A katonai vezetés a programtól várta az új kompetenciák által elfogadott döntéshozatalt, amellyel növelni tudják a műveleti hatékonyságot és meg tudják őrizni a szociokulturális ismereteket. A program hosszú távú céljában a kulturálisan elfogadott döntéshozatal azt jelenti, hogy a hadsereg figyelembe veszi a műveletek során az érintett helyi lakosság helyzetét és érzékenyen reagál annak dimenzióira. A legtöbb katonai tevékenység talán észszerűnek tűnik az átlagos amerikai számára, azonban megtévesztő lehet abban a tekintetben, hogy ki is a valós haszonélvezője a tevékenységnek. Például logikus dolognak tűnhet újra beindítani a Dijála provinciában lévő cementgyárat a munkanélküliség csökkentése, a gazdaság erősítése érdekében. Azonban iraki szemszögből nézve a gyári munka degradáló, ráadásul a környéken nincs kereslet a cementre. Az iraki lakosság számára ennél sokkal fontosabb volt az amerikai erők által lerombolt gátak újjáépítése, hogy a gyümölcsösök ismét képesek legyen a termelésre. Tehát ha a mezei munka nemes tettnek minősül és az emberek vágyakoznak a friss narancs után, akkor mi értelme 17 millió dollárt költeni egy olyan projektre, amit senki sem akar? Azonban mielőtt a Kultúra Elemző Rendszer megkezdte volna a párbeszédet a helyi közösség tagjaival, hogy ők mit is akarnak valójában, addig az amerikai erők nem vették figyelembe a helyi lakosság igényét, így nem hoztak olyan kulturálisan elfogadott döntéseket, mint amelyeneket hozhattak volna. A Kultúra Elemző Rendszer helyszíni csoportjai így képesek voltak a katonaságot olyan tanácsokkal ellátni, amelyek segítségével a lakosság szempontjából is átláthatták a helyi viszonyokat és értékeket.³⁷

A *műveleti hatékonyság növelése* azt jelenti, hogy növelni kell a feladatok sikeres végrehajtásának esélyét. Például a felkelés elleni műveletek lényege, hogy növeljük a befogadó ország kormányának támogatottságát, míg csökkentjük a felkelők dotálását, azzal a feltevéssel, hogy a kormánynak van valamennyi legitimitációja a népesség szemében. Egy ilyen harc során a siker valószínűsége néha fordítottan arányos az alkalmazott erő nagyságával. 1986-ban John Galvin tábornok, az amerikai Déli Főparancsnokság akkori főparancsnoka, azt figyelte meg, hogy a katonaságnak nem szabad csak legyőzni egy felfegyverzett ellenséget és biztonságot nyújtani a lakoságnak, hanem meg kell akadályozni a felkelés támogatottságának terjedését is. Ha a szövetséges erők katonai bevetése során 50 terrorista megölésével további 200 civilt állít a felkelés oldalára, akkor a katonai erő alkalmazása teljes mértékben értelmetlen

³⁷ Laurence (2016): i. m. 14.

volt. Katonai körökben ezt a *felkelők matematikájának* hívják.³⁸ Ezt az egyenletet ismerve, a HTS egyértelmű célja az volt, hogy segítsen csökkenteni a katonaság számára a halálos áldozatokkal járó műveleteket. *A kutatók egy olyan evolúciós koncepciót is megfogalmaztak, amelyet a Vörös Királynő hipotézisnek neveztek el, ami leírja, hogy a felkelés és a hadsereg folyamatosan alkalmazkodik egymás taktikájához. A hipotézis előfeltétele, hogy a szervezetek folyamatosan fejlődjenek a túlélés érdekében, ahogy egymás ellen küzdenek.*³⁹ Lényege, hogy a két csoport egymást fejlődésre kényszeríti, hiszen amíg az egyik előre tekintve fejlesztéseket eszközöl a másik legyőzésére, addig a másik csoportnak a túlélés miatt fel kell zárkózni, amely dinamikus mozgást mutat a két csoportnál, így fejlesztve azok saját katonai erőit.

2007-ben és 2008-ban a tálibok rakétákkal támadtak a Salerno falu melletti előre tolt műveleti bázisra (FOB). Erre válaszul a HTS-csoportok tagjai a falu öregjeivel való konzultáció után arra jöttek rá, hogy a falusiak jó szomszédok akarnak lenni, és kényelmetlenné tudják tenni az életet a tálibok számára, ha alkalmanként a koalíciós erők jelenléte a faluban is érzékelhető lenne. Emellett a falusiak jelezték, hogy szeretnének egy röplabdahálót. Végül megkapták, amit szerettek volna és cserébe információt szolgáltattak a biztonsági helyzetet illetően. A Kultúra Elemző Rendszer helyi csoportja így nem halálos módszerek alkalmazásával elérte, amit a katonai parancsnok szeretett volna, vagyis befejeződtek a FOB elleni támadások. Ezt nem érthették volna el azzal a módszerrel, hogy az amerikai tengerészgyalogosok berohannak és átkutatnak minden házat a faluban. A HTS harmadik aspektusa az volt, hogy megóvja és megossza a szociokulturális tudást. Afganisztánban és Irakban is a hadsereg egységei 12 hónapos rotációban váltották egymást. Ennek a rotációs módszernek az egyik nagy hátránya, hogy váltás során a hazainduló egység nem adja át tökéletesen a műveleti területtel kapcsolatos információit. A tengerészgyalogság egyik zászlóaljparancsnoka így fogalmazott Boszniával kapcsolatban: „[E]z volt a hetedik rotáció, de semmit, semmilyen intézményes információt sem kaptunk az előtünk lévőtől. Fogalmunk sem volt róla, hogy hol találhatóak a boltok, az iskolák, vagy hogy ki kicsoda. Hetekbe tellett a legalapvetőbb információk megszerzése is és nagy lehetőségeket szalasztottunk el a helyben történő váltás miatt.” Ahhoz, hogy meg tudják őrizni és továbbadni a szociokulturális információkat, a HTS-csapatokat nem rendelték hozzá a dandárokhoz, hanem földrajzi helyekhez rendelték ki őket, így annak az adott területnek a szakértőivé válhattak és rotálásuk is különbözött a dandárétól. Azonban sajnálatos módon ez a szervezeti rendszer sem volt teljesen alkalmas az információk megőrzésére és átadására.⁴⁰

³⁸ Insurgent Math, 2010, <http://whyweworry.com/2010/07/09/insurgent-math/> (Letöltve: 2018. 12. 21.)

³⁹ The Mathematics of Insurgency, 2011, www.myscience.org/news/2011/the_mathematics_of_insurgency-2011-miami (Letöltve: 2018. 12. 21.)

⁴⁰ Laurence (2016): i. m. 334.

A rendszer kritikája

Az első 4 évben a Kultúra Elemző Rendszer pontosan leírható egy élő kísérletként azzal a céllal, hogy meghatározzák mi az, ami működik és mi az, ami nem. A program azonban kis idő után igen bonyolulttá vált, amelynek számos indoka volt.

Először is, hogy a csapatokat integrálni kellett a szárazföldi hadsereg dandár- és a tengerészgyalogos ezred harccsoportjaiba és támogatniuk kellett azokat *harc közben*. Egy dandárparancsnoknak azonban senki sem mondhatja meg, hogy hogyan irányítsa az egységét, különösen háborús közegben. Így aztán a Kultúra Elemző Rendszer csoportjainak elég rugalmasnak kellett lenniük ahhoz, hogy beilleszkedjenek a dandárok szervezeti és törzskultúrájába. Azonban a katonai attitűd igen nehezen emészti meg a civil jelenlétet.

Másodszor, minden műveleti környezet más. Különbözik az amerikai erőkhöz való hozzáállásban, a terepben, a demográfiai helyzetben, a törzsi viszonyokban és így tovább. Így minden kutatócsoportnak a műveleti területéhez kellett igazítania a kutatási kérdéseit és folyamatait, amelyek szintén nem voltak egyforma képességekkel összeállítva.⁴¹

Harmadszor, a társadalomtudósok által a helyi lakosoktól begyűjtött információkat a katonai vezetés felhasználta, hogy csapást mérjen az ellenség erőire. Így a továbbított információk ellentétben állnak a kulturális antropológia etikai kódexével, amely kiemeli a kényes információk harmadik félnek való továbbítását. Ez a tevékenység veszélyezteti az informátorok életét.

Negyedszer, mivel nagy számban tevékenykednek társadalomtudósok a katonai és hírszerző szervezetekkel, így a jövőben nincs biztonságban egy társadalomtudós sem, anélkül, hogy ne feltételeznék róla, hogy kém és a hadseregnek gyűjt információkat. Ez az empirikus tudományok végét is jelentheti egzotikus környezetben.

A program vége

A programot végül 2014-ben bezárták, köszönhetően a rengeteg kritikának, amelyet az Amerikai Antropológiai Egyesület kezdeményezett (AAA). A társadalomtudományok és az aktuális társadalomtudósok bevonása az iraki és afganisztáni háborúba merész és nagy kihívásokkal bírt. Végére is, a katonák és a társadalomtudósok nem szokásos kollégák, hanem inkább „furcsa szeretők”.⁴² A hadsereg kultúrájának része a halálos harcos ego, míg a humanisztikus értékek és aggodalmak központi szerepet töltenek be a társadalomtudományokban. A nyilvánvaló kulturális különbségek ellenére a katonai és a társadalomtudomány közötti kapcsolat kölcsönösen előnyös lehet a jövőben egy sokkal precízebben létrehozott szervezetben, azonban a Kultúra Elemző Rendszer, és szélesebb körben a társadalomtudomány nemzetbiztonsági szerepvállalása továbbra is mély aggodalomra ad okot sok társadalomtudós számára. Tény,

⁴¹ Uo.

⁴² Jobbágy Zoltán – Farkas Sándor: Alkalmazott néprajz: T. E. Lawrence és a hadszíntérre vonatkozó társadalmi és kulturális ismeretek fontossága, *Hadtudományi Szemle*, 10 (2017/3) 340–355.

hogy a program kifejlesztése és megvalósítása kiemelte a társadalomtudományok és a haderő közötti hatékony partnerség dimenzióit.

A különbségek ellenére úgy gondolom, hogy az együttműködés pozitív eredményei és az emberáldozatok csökkentése miatt is nélkülözhetetlen a katonai antropológia tudományterület kialakítása hazánkban. A Magyar Honvédség előtt álló feladatok közé sorolható az ellenség, az idegen művelési területen élő civil lakosság, a szövetséges fegyveres erők és a civil szervezetek kulturális hátterének jobb megismerése, amely hozzásegítheti a magyar katonák művelési környezetben való hatékonyabb és biztonságosabb szerepvállalását, amely célja kell hogy legyen a Zrínyi 2026 haderőfejlesztés hosszú távú terveinek. A 21. század kihívásai nem csupán technikai és technológiai fejlődést követelnek, hanem a kiképzési- és oktatási rendszer struktúrájának felülvizsgálatát is, amelyben a társadalomtudományok szerepét át kell értékelni. Egy korábban megjelent cikkem gondolatával zárnám soraimat, miszerint „a nyitott gondolkodás az intelligencia eszenciája”,⁴³ ami számomra azt jelenti, hogy nem kell félni az ismeretlentől, hanem erőt és időt nem kímélve tenni annak megismeréséért, hogy fejlődést érjünk el. A múlt eszközeivel nem lehetünk a jelen és a jövő harcainak győztesei, a modern kihívások új és nyitott gondolkodásmódot igényelnek.

Felhasznált irodalom

- Blake, John: Afghanistan: Can Obama succeed in the 'land of the unruly?' CNN Politics, 2009, <http://edition.cnn.com/2009/POLITICS/02/02/Obama.afghan/index.html> (Letöltve: 2018. 11. 28.)
- Boykin, William G.: Special Operations and Low-Intensity Conflict Legislation: Why Was It Passed and Have the Voids Been Filled? <https://apps.dtic.mil/dtic/tr/full-text/u2/a235154.pdf> (Letöltve: 2018.12.21.)
- Cambanis, Thanassis: How We Fight, The New York Times, 2013, www.nytimes.com/2013/01/27/books/review/fred-kaplans-insurgents-on-david-petraeus.html (Letöltve: 2018. 11. 29.)
- Csák Tamás Károly: A haditechnikai kutatás-fejlesztés múltja, jelene, helye, szerepe a magyar haderő fejlesztésében, jövőbeli kihívásai a Zrínyi 2026 honvédelmi és haderőfejlesztési program tükrében. *Honvédségi Szemle*, 12 (2019/3) 125–139.
- Herold, Marc W.: A Dossier on Civilian Victims of United States' Aerial Bombing of Afghanistan: A Comprehensive Accounting, 2001, <http://educ.jmu.edu/~van-norwc/assets/ghist%20102-150/pages/readings/afghancasualties.html> (Letöltve: 2018. 12. 26.)
- Insurgent Math, Why We Worry, 2010, <http://whyweworry.com/2010/07/09/insurgent-math/> (Letöltve: 2018. 12. 21.)
- Jobbágy Zoltán – Farkas Sándor: Alkalmazott néprajz: T. E. Lawrence és a hadszíntérre vonatkozó társadalmi és kulturális ismeretek fontossága. *Hadtudományi Szemle*, 10 (2017/3) 340–355.

⁴³ Sztankai Krisztián: A kulturális antropológia szerepe a katonai műveletekben, *Hadtudományi Szemle*, 3 (2010/4) 1–5.

- Kaló József: A helység-harc változásai és a háborúk városok életére gyakorolt hatásai a hadtörténelemben, in: Varga Szabolcs (szerk.), *Vészterhes idők a Mecsekalján. Háborúk, járványok és természeti katasztrófák Pécssett az ókortól a második világháborúig*, Kronosz Kiadó – Pécs Története Alapítvány, Pécs, 2017.
- Kaló József: A vidékbiztonság történelmi megközelítésben, Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2018.
- Kemény János: A felkelésellenes hadviselés lakosságközpontú elméletének fejlődése a XX–XXI. században, PhD-értekezés, 2014, http://phd.lib.uni-corvinus.hu/769/1/Kemeny_Janos.pdf (Letöltve: 2018. 11. 28.)
- Keneally, Meghan: Why the US got involved in Afghanistan – and why it's been difficult to get out, 2017, <https://abcnews.go.com/US/us-involved-afghanistan-difficult/story?id=49341264> (Letöltve: 2018. 11. 28.)
- Laurence, Janice H.: The Human Terrain System: Some Lessons Learned and Way Forward, in: McFate, Montgomery – Laurence, Janice H.: *Social Science Goes to War: The Human Terrain System in Iraq and Afghanistan*, Oxford Scholarship Online, 2016, DOI: www.doi.org/10.1093/acprof:oso/9780190216726.001.0001
- The Mathematics of Insurgency, 2011, www.myscience.org/news/2011/the_mathematics_of_insurgency-2011-miami (Letöltve: 2018. 12. 21.)
- Mező András: Felkelés elleni hadviselés a doktrínákban, *Hadtudomány*, 25 (2015/1-2) 83–85. DOI: <https://www.doi.org/10.17047/HADTUD.2015.25.E.79>
- Nordland, Rod: The Death Toll for Afghan Forces Is Secret. Here's Why, *The New York Times*, 2018, www.nytimes.com/2018/09/21/world/asia/afghanistan-security-casualties-taliban.html (Letöltve: 2018. 12. 19.)
- Peters, Ralph: The Human Terrain of Urban Operations, *The Eurasian Politician*, (2000/2) 4–12. <http://users.jyu.fi/~aphamala/pe/issue2/urban.htm> (Letöltve: 2018. 11. 29.)
- Somkuti Bálint: Győzelem vagy vereség? *Hadtudományi Szemle*, 3 (2010/2) 1–5.
- Szilágyi Tivadar – Boldizsár Gábor – Kaló József: Vidékbiztonság átfogó megközelítésben, avagy komplex gondolkodás a biztonságos vidékről, elemeiről és rendszeréről, *Hadtudományi Szemle*, 11 (2018/1) 406–413.
- Sztankai Krisztián: A kulturális antropológia a terror elleni háborúban. *Hadtudományi Szemle*, 6 (2013/1) 187–192.
- Sztankai Krisztián: A kulturális antropológia szerepe a katonai műveletekben, *Hadtudományi Szemle*, 3 (2010/4) 1–5.
- Sztankai Krisztián: A társadalomtudományok alkalmazásának szükségességére a Magyar Honvédségben, *Hadtudományi Szemle*, 11 (2018/1) 253–269.
- U.S. Soldiers Who Inspired '12 Strong' Film Walk the Red Carpet at Premiere, 2018, www.clickorlando.com/inside-edition/us-soldiers-who-inspired-12-strong-film-walk-the-red-carpet-at-premiere (Letöltve: 2018. 12. 26.)
- Zimmerman, Dwight Jon: 21st Century Horse Soldiers – Special Operations Forces and Operation Enduring Freedom, 2011, www.defensemedianetwork.com/stories/operation-enduring-freedom-the-first-49-days-4/ (Letöltve: 2018. 12. 26.)